

Sfeerimpressie Transitiegesprek Ruimtelijke Ordening

Vrijdagmiddag 12 februari

Door Marjon van Weersch, 19 februari 2021

Héé, wat leuk dat jij er ook bij bent! Vanachter hun digitale schermpjes op allerlei plekken in ons land zien deelnemers bekende namen in de chat voorbij komen. Zo'n zeventig mensen doen vanmiddag mee met deze online verkenning van de transitie naar een integraal ruimtegebruik van ons land. We zien medewerkers van Staatsbosbeheer, kunstenaars, nieuwe boeren en andere ondernemers, adviseurs, wetenschappers, ambtenaren van het rijk, gemeenten en provincies, studenten en een enkele politicus. Een uiteenlopend gezelschap van mensen uit allerlei initiatieven en organisaties die zich inzetten voor een duurzame toekomst van Nederland. Ze nemen deel aan DeTransitieMotor.

Afzonderlijke claims

Waarom is een transitie van de ruimtelijke ordening eigenlijk nodig? 'Omdat de ruimtelijke inrichting van ons land nu als los zand aan elkaar hangt', legt Hans Leeflang, recentelijk door de Volkskrant nog bestempeld als 'mister Vinex' uit. Landbouw, natuurbescherming, woningbouw, de klimaataanpak en de duurzame energievoorziening. Al die sectoren claimen ieder voor zich een deel van de ruimte zonder daarbij rekening te houden met de gevolgen voor de leefomgeving. 'We weten natuurlijk wel dat het anders moet', zegt Leeflang. Hij wijst naar de Nationale Omgevingsvisie en de afzonderlijke omgevingsvisies van gemeenten en provincies. Daarin buitelen de zinnen over de noodzaak van een integrale langetermijnvisie en aanpak over elkaar heen. Al die bestuurlijke agenda's verhalen keurig over de dringende maatschappelijke opgaven in ons land die niet meer apart van elkaar kunnen worden opgelost. De zeespiegelstijging, de droogte afgewisseld met extreme regens, de overgang naar duurzame energie, de versterking van de natuur en de biodiversiteit, de woningnood, het landschaps- en natuurbehoud en de deels failliete landbouw. Al die zaken vragen om samenhangende oplossingen.

Maar papier is geduldig. 'Er is een enorm gat tussen die abstracte visies en de concrete werkelijkheden in ons land', zegt Leeflang. Hoe komt dat? Wat werkt een echte integrale aanpak tegen? Het is een fors lijstje dat ons in de weg staat: De 'ijzeren ring rond de overheid' bestaande uit lobbyisten van onder meer BOVAG, ANWB, Bouwend Nederland, LTO, Shell en KLM. De politiek en media die elkaar gevangen houden in kortstondige verontwaardiging over steeds weer nieuwe thema's. Een naar binnen gekeerde ambtelijke cultuur met veel personele wisselingen en meer waardering voor beleid dan voor uitvoering. De rigide keuzes tussen een centrale of decentrale aanpak. Ook het denken vanuit de eigen sector, met te weinig kennis van wat in andere sectoren speelt en mogelijk is.

Gelukkig staan daar veel vernieuwende initiatieven, praktijken, netwerken en mensen tegenover die kunnen helpen de noodzakelijke kanteling te realiseren. Dat blijkt zeker deze middag. Spreker Klaas Sietse Spoelstra is zo'n voorbeeld. Deze 'veranderaar en landmaker' is onder meer een van de initiatiefnemers van *Kening fan 'e Greide*. Deze Friese burgerbeweging heeft met de grutto als symbool - 'koning van het grasland' – de verschraling van het landschap en teruggang van insecten en weidevogels maatschappelijk geagendeerd. In een netwerk van kunstenaars, wetenschappers, ambtenaren én boeren. 'Samen pionieren. Niet instituties, maar de samenleving centraal stellen. Dat is de manier om tot samenhangende oplossingen te komen', zegt Spoelstra. Maar uiteindelijk heeft een inhoudelijke transitie van de ruimtelijke ordening natuurlijk ook overheidssturing en – beleid nodig. Dat weet spreker Caspar van den Berg, hoogleraar global en local governance van de Rijksuniversiteit Groningen, als geen ander. Daarbij moeten we vragen als 'wie gaat erover en wie niet' achter ons laten, zegt hij. 'Dat tijdperk zijn we voorbij.'

Vijf transities

De deelnemers verspreiden zich vervolgens over vijf verschillende *breakout rooms*. In de werkgroep die zich buigt over de transitie van de gebouwde omgeving illustreert emeritus hoogleraar Landgebruiksplanning uit Wageningen Arnold van der Valk het gat tussen theorie en praktijk. Als gepensioneerde is hij samen met buurtbewoners gaan werken in een stadstuin. 'Na het onderwijzen van generaties studenten in landschapsarchitectuur dacht ik alles te weten over groen in de stad.' Maar zijn ogen zijn nu pas echt open gegaan voor de betekenis van groen, vertelt hij. 'Het gaat om de verbinding van functies. Mensen gebruiken stedelijk groen vanwege de gezonde lichaamsbeweging in de buitenlucht en omdat het zorgt voor sociale contacten. Daarnaast willen ze iets doen voor de natuur en liefst ook nog geld besparen door eigen groenten verbouwen. Maar zo denken stedelijke beleidsmakers in het algemeen nog niet over stedelijk groen.'

Het woord verbinding valt in meerdere groepsgesprekken. Ook in de breakout room over de transitie van het eigendom en beheer van landbouwgrond. Klarien Klingen is mede-oprichter van Toekomstboeren. Zij vertelt hoe deze groep nieuwe boeren op zoek gaat naar samenwerking tussen natuur en maatschappij als alternatief voor de gangbare landbouw. De Toekomstboeren willen de landbouw veranderen door dat in de praktijk te doen en lopen daarbij aan tegen zaken als de grondprijs voor landbouwgrond. 'Daarbij komen we er steeds meer achter dat wij dezelfde problemen ervaren als de reguliere boeren', zegt ze. Nergens in Europa is landbouwgrond zo duur als in Nederland. 'De prijs voor grond is natuurlijk eigenlijk maar een bedenkfel. Grond is grond. Maar het is wel een bedenkfel met enorme gevolgen. Landbouwgrond kost hier 100.000 euro per hectare en natuurgnd 30.000 euro.' Daar hebben 'toekomstboeren' net zoveel last van als zij die van oudsher boeren. En daar ligt dus ook een kans om hun belangen te verbinden.

De groep die zich buigt over de transitie van het landelijk gebied praat over de noodzaak van een nieuwe verbinding tussen boer en maatschappij. In de huidige deal teert de maatschappij in op schone lucht, schoon water en een goede bodem en de boeren teren in vanwege een laag inkomen en weinig toekomstperspectief. Landschapsarchitect Eveline de Kock begeleidt in haar werk de totstandkoming van omgevingsvisies. Wat haar opvalt in die processen is de behoefte aan menselijke ontmoetingen. 'Boeren willen graag dat gemeenteambtenaren en wetenschappers komen kijken op hun erf. Om te zien wat er echt speelt.' Caspar van den Berg zei het al eerder deze middag. 'Wij zijn in Nederland te zeer gefocust op de problemen *in* het landelijk gebied. Op de stikstofproblematiek, op de energietransitie die daar plaats moet vinden. En we kijken te weinig naar de problemen *van* het landelijk gebied: het economisch toekomstperspectief en voorzieningenniveau.' Ook hier schuilt de kanteling in de verbinding van invalshoeken.

Ongemakkelijke geluiden

Er vallen ook ongemakkelijke geluiden te horen. Een echte transitie gaat nu eenmaal niet zonder pijn. In de discussiegroep over de energie-transitie windt Arie Blijenberg er geen doekjes om. Volgens de strategisch adviseur bij onder meer TNO is het nodig om 'de dingen simpel te maken wil je beweging krijgen'. Een van de belangrijke vragen in de energietransitie is: hoeveel duurzame energie willen we importeren? Het antwoord op die vraag heeft grote gevolgen voor de ruimte in Nederland. Importeren betekent mogelijk ook dat energie duurder wordt. Inderdaad, een ongemakkelijke boodschap. Maar het kan er tegelijkertijd voor zorgen dat we minder energie en minder spullen gaan verbruiken. En zo kan een maatregel in de ene sector de kanteling van een andere sector versterken.

Verbeeldingskracht en verbinding

Dat is uiteindelijk ook de overkoepelende vraag van deze middag. Hoe kunnen transities in de ene sector de verandering in een andere sector verder helpen? Dan lijkt een initiatief dat in de Klimaatadaptatie-groep ter tafel komt op het eerste oog misschien van weinig betekenis. Iemand is

van plan om een half jaar door Spanje te fietsen om te kijken hoe men daar de droogte aanpakt. Maar het zijn juist ook dit soort voorbeelden die de verbeeldingskracht aanwakkeren, zegt Hans Leeflang aan het einde van de middag. 'Wat Nederland te doen heeft is een ontwerpvrage. Het gaat er om dat de Ruimtelijke Ordening de zich nu aandienende toekomst accomodeert. Die toekomst laat zich in de praktijk al in allerlei verschijningsvormen zien, zowel bij de toekomstboeren, de initiatieven in het stedelijk groen, als in de gebiedsontwikkeling. We zoeken nieuwe vormen van sturing voor deze vernieuwende inhoud en proces. Verbeelding is daarbij net zo onontbeerlijk als verbinding.'

De bijeenkomst van vanmiddag laat zien waar de kansen liggen om de integrale ruimtelijke transitie aan te pakken. Deels zijn het nog 'voorvragen', concludeert Leeflang. 'Dat is blijkbaar de fase waarin we ons bevinden.' Ondertussen gebeurt er ook al heel veel. We zitten midden in een transitie. Daar brokkelen oude onduurzame (productie-) systemen af en is er tegelijkertijd een enorme golf van vernieuwende integrale op ecosysteemdenken gebaseerde initiatieven. 'Kijkend naar wat er in de gebiedsontwikkeling nu al allemaal bedacht en gedaan wordt, kunnen wij ons kleine land internationaal op de kaart zetten met de zich nu ontwikkelende inzichten over transitie naar een duurzame samenleving', concludeert coördinator van de TransitieMotor Jelleke de Nooy. Dat gaat niet zonder ondersteunend beleid en faciliterende regelgeving. Ook daar zijn de doeners en denkers van deze middag zich van bewust.